

TURISTIK KORXONALARDA INVESTITSIYALARNI BOSHQARISH JARAYONLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Arzimatov Bobimirzo Zokirjon o'g'li

Farg'ona Politexnika institute, assistent

b.arzimatow@gmail.com, +998884151592

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7413649>

ARTICLE INFO

Received: 27th November 2022

Accepted: 06th December 2022

Online: 08th December 2022

KEY WORDS

Investitsiya, sektor, turizm, daromad, korxonalar, infratuzilma.

ABSTRACT

Bugungi kunda dunyo bo'yicha xususan, O'zbekistonda ham turizmga alohida e'tibor qaratilmoqda va kundun kunga rivojlanib bormoqda. Ushbu maqolada turistik firmalarning turizam bozoridagi ahamiyati va turistik korxonalaridagi investitsiyalar haqida ma'lumotlar berilgan.

Hozirgi sharoitda ko'pchilik korxonalar asosan eskirgan asbob-uskunalariga ega va ular yuqori eskirish darajasida bo'lgan paytda moddiy texnika bazasini yangilash va buning asosida dolzarb masalalarni hal etishda juda katta ahamiyatni investitsiyalar egallaydi. Shu narsa aniqki, investitsiyalarsiz, zamonaviy texnika va texnologiyalarni qo'llamasdan mahsulot sifatini oshirish, ishlar chiqarish xarajatlarini kamaytirish, mahsulot va korxonalar raqobatbardoshligini oshirish, barqaror rivojlanishning va yuqori ishlab chiqarish samaradorligiga erishish qiyindir.

Asosiy qism.

Har qanday sharoitda, xususan, bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida turizm infratuzilmasini rivojlantirishda davlat muhim rol o'ynaydi. Deyarli barcha davlatlar milliy iqtisodiyotida turizm tarmog'ining ahamiyatini oshirishga harakat qilishadi. Chunki, turizm milliy iqtisodiyotini rivojlantirishda quyidagi ustuvorliklarga ega: mahalliy ishchi

kuchlarini malakali mehnat va yashash sharoitlari bilan ta'minlash manbai; bozorni shakllantirish hamda kapital investitsiyalarning oqib kelish mexanizmi; qurilish (mehmonxonalar, kempinglar, motellar), kommunikatsiya (uyali, tele va optik aloqa), transport (avtomobillar, avtobuslar, xalqaro andozolardagi temir yo'l vagonlari, samolyotlar), shuningdek xizmat ko'rsatish infratuzilmasi (avto yoqilg'i quyish stantsiyalari) kabi sohalarga yangi texnologiyalar va nou-xau joriy etish vositasi; milliy xalq hunarmandchiligini rivojlantirish vositalari; mamlakatda va hududda siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy holatni barqarorlashtirish omillari; tarixiy yodgorliklar va madaniy merosni asrash usullari; davlatning valyuta daromadlarini samarali oshirish vositalari. Umuman olganda, davlat turizm infratuzilmasini rivojlantirish uchun uning huquqiy va iqtisodiy asoslarini yaratadi, bu soha uchun kadrlar tayyorlashni yo'lga qo'yadi, viza tizimini soddalashtiradi, turistik

mahsulotlar va an'anaviy tovarlarni ishlab chiqarishni rivojlantiradi.

Xususiyl turistik korxonalar turizm bozoridagi talab va taklifni atroflicha tahlil etish orqali samarali faoliyat ko'rsatsa, bu holat o'z navbatida mamlakatimiz turizm infratuzilmasining zamon talablari darajasiga mos ravishda rivojlanishiga va turizm xizmatlari 29 bozorini kengayishiga olib keladi. Biz mamlakatimiz turizm xizmatlari bozorida faoliyat ko'rsatadigan xususiyl korxonalar faoliyatiga quyidagi tasnif orqali baho berib o'tish joiz:

- transport vositalari sektori;
- turistlarni joylashtirish va oziq-ovqat bilan ta'minlash sektori;
- ko'ngil ochar tadbirlar sektori;
- turistik operatorlar va turistik agentlar.

Dunyo turizm sanoatida xususiyl mulkchilik munosabatlarini tahlil qilinishida ham aynan mana shunday tasniflardan foydalaniladi.

Investitsiyalar bo'lib, foyda (daromad) olish va ijobiy ijtimoiyl samaraga erishish maqsadlarida tadbirkorlik va boshqa boshqa faoliyat turlariga jalb qilinadigan pul mablag'lari, maqsadli bank qurilmalari, paylar va boshqa qimmatli qog'ozlar, texnologiyalar, mashinalar, asbob-uskunalar, litsenziyalar shu jumladan savdo belgilari, intellektual boyliklar hisoblanadi. Investitsion faoliyat obyekti bo'lib, yangi tashkil etilayotgan, modernizatsiya qilinayotgan asosiy fondlar va aylanma mablag'lar, qimmatli qog'ozlar, maqsadli pul qo'yilmalar, ilmiyl-texnik mahsulot, mulkning boshqa obyektlari, shuningdek mulk huquqlari va intellektual huquqlar hisoblanadi.

Turizm investitsiyasi loyiha asosiga, turizm sohasining xususiylati ichida quyidagi izohlashni keltiramiz. Turizm investitsiya loyihasi mavjud turizm salohiyatlikni

baholattirish, mahalliy va xorijiy turist talabini qarshilash, yangi tayyorgarlik imkoniyatlarini yaratish, mamlakatga valyuta kirishini ro'yobga chiqarib milliy rivojlanishga yordamchi bo'lish, tijoriyl joyda foyda olish kabi maqsadlardan bir nechtasini ro'yobga chiqarish yuzasidan, tovar va xizmatlarni ishlab chiqarib sotish uchun turizm bo'limlarining qurilish va ishlatilishiga qaratilgan loyiha ishlarining yig'indisidir.

Turizm sektorida investitsiya loyihalari, bevosita turizm muassasasi va korxonalari, boshqa iqtisodiy korxonalardan farqli bo'lgan ma'lum xususiylatlarga egadir. Investitsiya beruvchi shaxs yoki korxonalar bilan loyiha tuzuvchi va baholattiruvchi mutaxassislar sektorning bosh xususiylatlarini yaqindan tanishlari, investitsiya qarorlarining olinishidan tejimli harakat qilib qolmasdan, eng mos qarorlarga erishishda asosiy unsurlarni hosil qiladi.

Turizm sektorining tuzilishida mavjud bo'lgan dalillarning ko'pchiligi yuqori saviyalarda foyda olishlikning ro'yobga chiqishiga monelik qilmoqda. Turizm investitsiyalari ichida tunash korxonalari barqaror sarmoya miqdorining boshqa industriyalarga qaraganda juda ko'p ajratiladigan investitsiyalardir. Turizm investitsiyalaridagi bu barqaror sarmoya kattaligi, barqaror baholar ko'pligi, xususan sarmoyaning rentabelligi jihatidan va sarmoya aylanish tezligi jihatidan ahamiyatli bir omildir.

Turistik korxonalarda, xususan investitsiya qilingandan keyin boshqarish jarayonida, barqaror xarajatlar asosiy xarajatlarning 70-80% nisbatigacha ko'tariladi. Buning sababi, energiya, ta'mirlash, personal, ammortizatsiya, foiz va shunga o'xshash xarajatlarning chiziq to'liqligidan mustaqil

bo'lib davomiylik ko'rsatishi kerak. Barqaror xarajatlarning yuqori bo'lishi, rentabellik jihatidan ahamiyatli bir raqamdir va foydaga o'tish nuqtasining ijro va hajmi foydalanish miqdori munosabatini og'irlashtirmoqdadir.

Turizm talabining investitsiyaga ta'siri, har qancha investitsiya loyihalarining tayyorlanish bosqichida bozor vazifalarining ichkarisida o'rganilgan bo'lsa ham ko'pincha ratsional bo'lmagan omillarga bog'liq bo'lgani uchun o'lchanish va baholantirish ham qiyindir. Ichki va tashqi turizm talabi faqat daromad kabi iqtisodiy omillarning rol o'ynagani bir soha bo'lmasdan moda, ko'rgazma, iste'mol havosi, ijtimoiy-psixologik omillar kabi bir nechta omil ham turizm talabining asosiy ta'sirchisidir.

Turizm bozorini yaxshi o'rganish, havas anketalarini qo'llash, davomli bozor nazorati qilish shartdir. Faqat, turizm sektoridagi loyihalarning hech bir vaqt har qaysi bir sektor loyiha kabi oddiy bir shaklda buyurilib qo'lga olinmasligini bilish kerakdir. Shu sababli ham sektorlar orasida alternativ investitsiya loyiha muhokamasini qilish juda qiyindir.

Turizm investitsiyasi loyihalarining milliy iqtisodga bo'lgan ta'sirlari yuqori, hosil qilganlari korxonalar foydaligini boshqa sektorlarga qaraganda juda kam qanoatlantiruvchi bo'lgani uchun bu loyihalarning baholanishida alternativ loyihalar asosiy o'rin egallaydi va munosib ko'rilgan va loyihalarning rag'batlantirish tadbirlaridan kerakli foydalanishlari asos qilib olinadi. Rivojlanayotgan mamlakatlar uchun jismoniy rejalashtirish ishlarining bir butunlik ichida yuritilishida hisoblanmaydigan foydalar bo'lmoqda.

Turizm investitsiya loyihalarini moliyalashtirish manbalari, turizm

investitsiya loyihalarida bajarilishning tekshirilishi uchun oldin investitsiya loyhasining ro'yobga chiqarilishi tahlil qilinadi. Undan keyin, rivojlantirish ishlarining yuzaga chiqargani natijalar, ma'lum kriteriyalar jihatidan mezonlashtirish tahlili tobe tutiladi. Bunday qilib, investitsiya loyihalarining moliyalashtirilishi tugatilgan loyihalarning tatbiq qilish sohasiga qo'yilish yoki qo'yilmasligi qaror qilingan, investitsiya alternativlaridan qaysisining yoki qaysilarining tanlanishida makro va mikro iqtisodiy yo'nalishidan manfaatli bo'lishi aniqlangan bo'ladi.

Loyihani moliyalashtirish operatsiyasining obyektiv bir ko'z bilan va ma'lum kriteriyalarga asoslanib yuritilishi, beriladigan qarorning to'g'riligi va manba ta'minlanishida eng samarali sohalarning belgilanishi majburiydir. Shunday ekan loyihani tayyorlagan kishi yoki guruh mavzuga odatlanganligi sababida qilingan xatolarni aynan qabul qilish va yangilash havasida bo'ladi. Shu sababli, investitsiya loyihalarini moliyalashtiradigan kishi yoki guruh bilan tayyorlagan kishi yoki guruhning farqli bo'lish mavzusi ustida talabchanlik bilan yoritilishi kerak turizm baza yaratish, valyuta kirimini yaratish kabi funksiyalarga ega bo'lsa ham bu xususiyatlar turizm sohasida qilinadigan har bir investitsiyaning munosib bo'lish yoki bo'lmasligini qaror bera olish uchun yetarli soliqlar emas. Shu sababli turizm investitsiyasi loyihalarining hosil qiladigan foydalar bilan keltiradigan tannaxlarining qiyoslanish yo'lga ketilishi kerak.

Xususan, industriya loyihalarining moliyalashtirilishida qo'llanilgan uslublar,

turizm investitsiyasi loyihalarini moliyalashtirish uchun ham joriy qilinadi. Turizm investitsiya loyihalarining moliyalashtirilishi uchun oldin bozor izlanishlari aniqlangan to'liqlik nisbatlari bilan loyihada qo'llaniladigan narxlarning sog'lom va ishonchli soliqlarga tayanib tayanmasligi nazorat qilinishi kerak.

Turizm investitsiya loyihalari, ma'lum bir tovar yoki xizmat ishlab chiqarilishga ta'minlanishi ko'zlangan manbalarning iqtisodiy va moliyaviy tomondan avantajli bir ta'minlanish bo'lish yoki bo'lmasligini ko'rsatishi yuzasidan ro'yobga chiqarilmoqda.

References:

1. Fayzieva Sh.R. O'zbekistonda turizm rivojlanishining iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish. Nomzodlik dissertatsiyasi. – T.: O'zMU
2. Sh.Q.Fozilchaev, N.G'. Xidirov "Investitsiya va lizing asoslari";
3. O'zbekiston Respublikasining 2014-yil 29-oktyabr "Investitsiya faoliyati to'g'risida "gi qonunining yangi tahriri;
4. A.N.Jo'raev "Investitsiya loyihalarini moliyalashtirish manbalari qiymatini baholash"
5. Abdulqosimov X. O'zbekistonda turizmni rivojlantirish muammolari va istiqbollari. Magistrlik dissertatsiyasi. TDIU 2005
6. <https://e-qaror.gov.uz/uz/site/download-text?id=194469&lang=uz>